

Afb. 1. Floris Verster,
Anemonen, 1888.
Olieverf op doek,
90 x 46 cm. Rijksmu-
seum, Amsterdam.

Wiepke Loos

Floris Verster (1861–1927): *Anemonen*, 1888

Zoals in de vorige bijdrage in dit *Bulletin* reeds werd opgemerkt, blijkt tijdens de voorbereiding van een presentatie uit eigen bezit soms duidelijk op welke punten het betreffende collectie-onderdeel verbetering of aanvulling behoeft. Zo openbaarden zich bij de samenstelling van de in 1995–'96 in Frankrijk en Japan gehouden tentoonstelling *Breitner en zijn tijd. Schilderijen uit de collectie van het Rijksmuseum, 1880–1900*, enige evidente lacunes binnen de – overigens hoogwaardige – verzameling laat-negentiende-eeuwse Nederlandse schilderijen. In de begeleidende catalogus werd in dit verband de naam van Floris Verster (1861–1927) genoemd, een van de belangrijkste Nederlandse stillevenschilders uit de negentiende eeuw.¹ Wonderbaarlijk genoeg diende het werk van Verster dat in de behoefte zou kunnen voorzien zich aan, terwijl de catalogus met de daarin uitgesproken wens nog op de drukpers lag.² Eind 1995 kon het schilderij in kwestie, het prachtige stilleven *Anemonen* (afb. omslag en afb. 1), door het museum worden aangekocht. Het feit dat de nieuwe aanwinst een grote verrijking van de collectie betekent, wil niet zeggen dat er in het Rijksmuseum nog geen geschilderd werk van Verster aanwezig was. Met het legaat van de diamanthandelaar Andries van Wezel, bestaande uit zo'n honderd Nederlandse en Franse schilderijen uit de jaren omstreeks 1900, kwamen in 1922 twee kleine bloemstillevens van de kunstenaar naar het museum binnen: *Zinnia's in een*

gemberpot en *Najaarsbloemen in een vurig rode pot op een tinnen schotel*, beide uit 1910.³ Het laatstgenoemde werk is tijdens de Tweede Wereldoorlog helaas verloren gegaan, maar het *Stilleven met Zinnia's* (afb. 2) behoort nog immer tot de verzameling. Dit vrij hard geschilderde bloemstukje dateert echter uit een periode die eigenlijk buiten het verzamelgebied van de afdeling Schilderijen valt. Bovendien mist het de allure om naast de meesterwerken van impressionisten als Breitner en Isaac Israëls te worden getoond. Het groots opgezette, stemmingsvolle schilderij *Anemonen* uit 1888 is daarentegen een voorbeeldige aanvulling op de in het museum reeds aanwezige werken van de schilderende Tachtigers.

Floris Henric Verster werd in 1861 als de zoon van bemiddelde ouders aan het Rapenburg te Leiden geboren.⁴ Vanaf zijn twaalfde jaar volgde Floris tekenlessen, hierin gestimuleerd door zijn vader. Op zeventienjarige leeftijd, in de winter van 1878–'79, bezocht hij de Leidse academie *Ars Aemula Naturae* waar de vier jaar oudere Breitner een van zijn leermeesters was. Van 1879 tot 1882 was hij leerling aan de academie in Den Haag, waarna hij nog gedurende een half jaar de Brusselse academie bezoekt. Terug in zijn geboorteplaats Leiden ontmoette hij in 1883 of 1884 zijn leeftijdgenoot Menso Kamerlingh Onnes (1860–1925) die eveneens, zij het als autodidact, aan een schilderscarrière was

Afb. 2. Floris Verster, *Zinnia's in een gemberpot*, 1910. Olieverf op paneel, 24 x 19 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

begonnen.⁵ Vervolgens deelden de twee jarenlang een atelier tot Floris in 1892 trouwde met Menso's zuster Jenny. Het jonge paar vestigde zich op het bij Leiden gelegen buiten Groenoord, om daar de rest van hun leven te blijven wonen, enigszins afgezonderd van de buitenwereld en ver van het rumoerige kunstenaarsleven in Amsterdam. (Wel van grote betekenis voor Verster was zijn levenslange vriendschap met de dichter Albert Verwey, die hij in 1888 tijdens een van zijn schaarse bezoeken aan een Amsterdams kunstenaarscafé had ontmoet.) Nadat zijn vrouw in september 1926 was gestorven, volgde Verster haar in januari 1927 in de dood, na in de vijver van Groenoord te zijn verdronken.

Versters oeuvre laat zich als vanzelf onderverdelen in een aantal elkaar opvolgende periodes. Aan begin van zijn loopbaan, in de vroege jaren tachtig, schilderde hij land-

schapjes die vooral doen denken aan het werk van Anton Mauve, een door Verster bewonderde vertegenwoordiger van de Haagse School. In de jaren 1885-'92, toen de kunstenaar zijn atelier met Kamerlingh Onnes deelde, ontstond de reeks impressionistische stillevens waartoe het hier besproken schilderij behoort. Omstreeks 1893 brak de periode aan waarin Verster experimenteerde met het tekenen in waskrijt, een techniek die een beheerste werkwijze vergt. Als het ware gelouterd door de worsteling met dit moeilijke medium, schilderde Verster vanaf 1903 weer stillevens in olieverf, vormvast en klein van formaat. Hoogtepunten uit deze latere periode zijn de verstilte, bijna monochrome tafereeltjes *Twee dode roeken* uit 1907 (Haags Gemeentemuseum, Den Haag) en *Eieren in een houten nap* uit 1914 (afb. 3).⁶

Versters *Anemonen* uit 1888 voert ons weer terug naar de jaren waarin de jonge kunstenaar in de Leidse Vreewijkstraat een zolderatelier deelde met zijn latere zwager Menso Kamerlingh Onnes. Deze had in het begin van de jaren tachtig een aantal buitenlandse kunstcentra bezocht, waaronder Wenen. Daar was hij in aanraking gekomen met het werk van Hans Makart (1840-1884), wiens 'flonkerende' bloemstukken hem er waarschijnlijk toe hebben aangezet om zelf ook in dit genre verder te gaan.⁷ *Gele rozen in een karaf* (afb. 4) in het Rijksmuseum is er een relatief laat maar treffend voorbeeld van. Verster op zijn beurt zal zich ongetwijfeld onder invloed van Kamerlingh Onnes gewijd hebben aan het schilderen van de serie imposante stillevens. De grote formaten zouden hierbij beantwoord hebben aan de *mateloze hartstocht die toen in hem was*, zoals Versters biograaf Hammacher het later uitdrukte.⁸

De rij opende in 1886 met de ruw geschilderde, levensgrote *Dode zwaan* (Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam).⁹ In 1887 ontstond het niet zo heel grote, maar choquerende stilleven *Geplukte haan en kip* (Stedelijk Museum, Amsterdam), waarop het naakte gevogelte onverhuld en in felle kleuren is weergegeven. Uit het volgende jaar, 1888, dateren vier grote bloemstillevens, alle

Afb. 3. Floris Verster, *Eieren in een houten nap*, 1914.
 Olieverf op paneel, 17 x 25,5 cm. Rijksmuseum
 Kröller-Müller, Otterlo.

met een staand formaat: *Paardebloemen* (verblijfplaats onbekend), onze *Anemonen*, *Papavers* (Van Goghmuseum, Amsterdam) en *Bloemen en bladeren* (Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden).¹⁰ Het jaar daarop schilderde Verster wederom twee grote bloemstukken, te weten *Anemonen en bladeren* (Groninger Museum, Groningen) en *Pioenen* (Stedelijk Museum, Amsterdam). Het laatstgenoemde werk is overigens een van zijn zeldzame grote stillevens met een liggend formaat. Ook in 1890 en 1891 vervaardigde de schilder een aantal exuberante stillevens, waaronder *Schoorsteenmantel* en *Geplukte hanen*, die beide in het Haags Gemeentemuseum worden bewaard. De reeks wordt min of meer afgesloten met twee uit 1892 daterende schilderijen *Stillevens met flessen* en *Zineraria's* (Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo).

Door de gedempte kleuren en de grove penseelvoering laat de *Dode zwaan* zich nog associëren met het werk van Breitner; de stillevens die in de jaren daarna ontstonden, tonen hoe Verster zich onwikkelde tot een colorist *pur sang*.

Het vernieuwende van Versters bloemstillevens uit de jaren 1886-'92 wordt behalve door de ongewone afmetingen en het uitbundige kleurgebruik bepaald door de aard en de samenstelling van de afgebeelde boeketten: in plaats van de gangbare, zorgvuldig geschikte ruikers, bestaande uit bijzondere bloemen- of plantensoorten, koos de kunstenaar nonchalant in een vaas geplaatste huis-, tuin- en keukengewassen, bloemen en bladeren door elkaar, soms al uitgebloeid of verlept. De meeste collega-schilders betoonden zich enthousiast over Versters oorspronkelijke visie, maar de kunstcritici zagen aanvankelijk weinig in de slordige composities.¹¹ Mede dankzij de promotie van zijn werk door de connaisseurs Albert Plasschaert en H.P. Bremmer, met wie hij in de jaren negentig bevriend raakte, heeft Verster zich echter nooit zorgen hoeven maken over de afname van zijn werk.¹² Zo kwamen veel van Versters schilderijen en tekeningen terecht bij Bremmer zelf en bij zijn discipelen, onder wie mevrouw Kröller-Müller. Daarnaast hebben de kunsthandelaren E.J. van Wisselingh in Amsterdam en W. Scherjon in Utrecht (die

Afb. 4. Menso Kamerlingh Onnes, *Gele rozen in een karaf*, 1896. Olieverf op doek, 46 x 34 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

ook weer connecties hadden met Bremmer, Plasschaert en Versters latere biograaf A.M. Hammacher) in belangrijke mate de verkoop van zijn werk gestimuleerd.

Een jaar na Versters dood verscheen de door Scherjon uitgegeven en door Bremmer en Hammacher ingeleide catalogus van zijn volledige oeuvre.¹³ De basis hiervoor vormde een door Jenny Kamerlingh Onnes samengestelde en zorgvuldig gecontroleerde lijst van het werk van haar man. Hierin is *Anemonen* opgenomen als het derde van de tien schilderijen die Verster in 1888 heeft gemaakt, met de volgende beschrijving: *Anemonen. In een bruine glazen wijnflesch met oor, anemonen, tegen donker fond. Op den achtergrond een grijze gemberpot.*¹⁴ Het oor aan de wijnfles, dat op het schilderij onzichtbaar is, moet een detail zijn uit de herinnering van Jenny, van wie overigens bekend is dat zij sinds haar huwelijk met Verster – en wellicht ook al daarvoor – de door hem te schilderen boeketten samenstelde.¹⁵ Voorts heeft Jenny in de jaren 1889 tot 1894 allerlei aantekeningen over Versters werk gemaakt.¹⁶ Een van haar vroegste notities, gedateerd 7 juni 1889, betreft een bezoek van Jan Toorop aan het atelier. Hierbij zou Toorop zich bewonderend hebben uitgelaten over de bloemstukken *Anemonen* en *Papavers*.¹⁷ Of hier het schilderij *Anemonen* uit 1888 of *Anemonen en bladeren* uit 1889 bedoeld wordt, is jammer genoeg niet duidelijk. Evenmin is het duidelijk waarom juist ons schilderij, waarop behalve anemonen net zulke grote, groengele bladeren zijn voorgesteld als op *Bloemen en bladeren* en *Anemonen en bladeren*, zo'n beknopte titel kreeg.

Beschouwd binnen de reeks monumentale stillevens van Verster, is *Anemonen* qua afmetingen een bescheiden werk te noemen. Met een hoogte van bijna een meter is het weliswaar geen klein schilderij, maar het reusachtige formaat van bijvoorbeeld *Bloemen en bladeren* of *Papavers* heeft het niet. Ook het verwante *Anemonen en bladeren* is een stuk groter. De uitstraling van het schilderij, met de fluwelig flonkerende bloemen en de hier en daar tegen de donkere achtergrond fel oplichtende bladeren, is echter niet

minder krachtig. Bovendien voegde Verster met de blauwgrijze gemberpot een extra dimensie toe aan de voorstelling: een element van verstillig, in vorm en kleur, dat de op de voorgrond dominerende uitbundigheid op subtiële wijze relativeert.

Over de vroegere herkomst van *Anemonen* is het een en ander bekend. Zeker is dat het schilderij in handen van Van Wisselingh is geweest, daar Plasschaert het in een in 1899 verschenen artikel vermeldt als diens eigendom.¹⁸ Het jaar daarvoor was het schilderij daar ook al gezien door de schrijver van een krantenbericht: *Anemonen, groote bladen, knoppen, en dat tegen een fond gewerkt in zware zwoelgevoelde kleurenweelde.*¹⁹ In het overzichtswerk van mejuffrouw Marius uit 1903 is *Anemonen* afgebeeld met als verblijfplaats nog steeds de Amsterdamse kunsthandel E.J. van Wisselingh & Co.²⁰ Vervolgens bood Van Wisselingh het schilderij op de in 1904 in de Rotterdamsche Kunstkring gehouden tentoonstelling 'Werk van Floris Verster' voor f 700,- aan.²¹ Waarschijnlijk werd *Anemonen* tijdens of kort na deze tentoonstelling door de Rotterdamse verzamelaar H.H. van Dam A.Czn. aangekocht, die toen al een schilderij en twee tekeningen van Verster bezat.²² In ieder geval wordt deze Verster-liefhebber door Scherjon in 1928 vermeld als de eigenaar van een vijftal werken van de kunstenaar, te weten de drie in 1904 geëxposeerde werken, zijn in 1921 door Verster geschilderde portret (thans in Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam) en *Anemonen*.²³ Later, in 1991, is het schilderij in een andere particuliere collectie terecht gekomen, waar het is gebleven tot het Rijksmuseum er gelukkigerwijs de nieuwe eigenaar van werd.

Noten

¹ W. Loos & G. Jansen, *Breitner en zijn tijd. Schilderijen uit de collectie van het Rijksmuseum, 1880-1900*, Amsterdam (Rijksmuseum)/Zwolle 1995, p. 17.

² Het was Richard Bionda die ons op het spoor bracht van Versters *Anemonen*, waarvoor wij hem zeer erkentelijk zijn.

³ Voor het legaat Van Wezel, zie Loos & Jansen, *op.cit.* (noot 1), p. 9. Voor de genoemde schilderijen uit 1910, zie P.J.J. van Thiel e.a., *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam*, Amsterdam/Maarssen 1976, p. 576, inv.nrs. Sk-A-2941 en Sk-A-2942.

⁴ Voor biografische gegevens, zie onder meer Cat.tent. *De schilders van Tachtig. Nederlandse schilderkunst 1880-1895* (R. Bionda & C. Blotkamp, red.), Amsterdam (Van Gogh Museum)/Zwolle 1994 (eerste editie 1991), p. 300 (met bibliografie), en het speciaal aan Floris Verster gewijde *Kunstschrift* 39 (1995), nr. 1.

⁵ Voor Menso Kamerlingh Onnes, zie Cat.tent. Amsterdam 1994, *op.cit.* (noot 4), pp. 201-204, en C. Vogelaar, 'Vrienden in de kunst. Kamerlingh Onnes en Verster', *Kunstschrift* 39 (1995), nr. 1, pp. 12-14.

⁶ Twee andere versies van dit schilderij, één uit 1906 en één uit 1915, bevinden zich respectievelijk in het Haags Gemeentemuseum te Den Haag en het Centraal Museum te Utrecht.

⁷ Vogelaar, *op.cit.* (noot 5), p. 13. Kamerlingh Onnes noemde zijn impressionistische stillevens *bloemverbeeldingen*; het luchtig geschilderde *Gele rozen in een karaf* bevindt zich evenals het 'late' stilleven van Verster dankzij het legaat Van Wezel in het Rijksmuseum; zie Van Thiel e.a., *op.cit.* (noot 3), p. 311, inv.nr. Sk-A-2896.

⁸ A.M. Hammacher, *Amsterdamsche impressionisten en hun kring*, Amsterdam 1946 (eerste editie 1941), p. 92.

⁹ Zie voor dit schilderij, Cat.tent. Amsterdam 1994, *op.cit.* (noot 4), p. 302, cat.nr. 147.

¹⁰ Zie voor de twee laatstgenoemde schilderijen Cat.tent. Amsterdam 1994, *op.cit.* (noot 4), cat.nrs. 149 en 150.

¹¹ *Ibidem*.

¹² H. Balk, 'De kenner en de kluizenaar. H.P. Bremmer en Floris Verster', *Kunstschrift* 39 (1995), nr. 1, pp. 24-29.

¹³ W. Scherjon, *Floris Hendrik Verster. Catalogus van zijn werk*, Utrecht 1928.

¹⁴ J. Verster-Kamerlingh Onnes, *Catalogus van het bestaande werk van F.H. Verster*. Deze handgeschreven lijst, voltooid in Jenny's sterfjaar 1926, wordt in het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag bewaard.

¹⁵ J. Nypels-Kamerlingh Onnes, *Jeugdherinneringen en familie verhalen, op 90-jarige leeftijd opgetekend*, Oegstgeest 1987, pp. 7-8.

¹⁶ Zie A. Montens, 'Aantekeningen van Jenny Kamerlingh Onnes over Floris Verster', *Jong Holland* 3 (1986), pp. 42-54.

¹⁷ Montens, *op.cit.* (noot 16), p. 43.

¹⁸ A. Plasschaert, 'Floris Verster. Chronologisch en aantekeningen', *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 9 (1899), deel 18, pp. 97-117, met op p. 102 een afbeelding van *Anemonen* met vermelding van E.J. van Wisselingh & Co. als eigenaar.

¹⁹ Anoniem, 'Van Wisselingh', *N.R.C.*, 13 maart 1898. Met dank aan Richard Bionda voor dit gegeven.

²⁰ G.H. Marius, *De Hollandsche schilderkunst in de negentiende eeuw*, Den Haag 1903, p. 425.

²¹ Cat.tent. *Werk van Floris Verster*, Rotterdam (Rotterdamsche Kunstkring) 1904, cat.nr. 66. Voor twee andere schilderijen op deze tentoonstelling, cat.nr. 72 (*Lelies*, uit 1891) en cat.nr. 73 (*Rozen*, uit 1893), vroeg Van Wisselingh per stuk f 1000,-.

²² Cat.tent. Rotterdam 1904, *op.cit.* (noot 21), cat.nrs. 10, 11 en 12.

²³ Scherjon, *op.cit.* (noot 13), respectievelijk cat.nrs. 30, 55, 126, 283 en 36.